

MARTIN HEIDEGGER VE BİLİM

[Martin Heidegger und Wissenschaft]

Vesna Batovanja

Synthesis Philosophica 23 (2):401-411 (2008)

Çeviri: Ali Haydar Gündoğdu, Viyana
cetecu@posteo.de

ÖZET

Heidegger ne bilim ne de bir Doğa Bilimleri filozofuydu. Carl Friedrich von Weizsäcker'nın da çok iyi belirttiği gibi, “bilim, Heidegger düşüncesi için ne bir başlangıç ne de amaçtı”¹. Von Weizsäcker'ya göre, söz konusu durum daha çok karşılıklı bir yanlış anlaşılardan ibaret: “Doğa Bilimleri, Heidegger'in ona attığını şimdiye kadar anlamış değil. Tersine, bana öyle geliyor ki, Heidegger'in de Doğa Bilimlerine, onların temeline inecek kadar düşünmeye hakim değildi”². Belki de bunu bir yanlış anlaşılardan çok, Heidegger'in düşünce ve bilimi radikal şekilde yeniden tanımlama çabası olarak tanımlamak daha yerinde olur.

Anahtar sözcükler: Martin Heidegger, bilim filozofu, düşüncenin radikal belirlenimi.

¹ Carl Friedrich v. Weizsäcker, „Heidegger und Naturwissenschaft”, in: H.-G. Gadamer, W. Marx, C. F. v. Weizsäcker (Hrsg.), *Heidegger. Freiburger Universitätsvorträge zu seinem Gedenken*, Karl Alber Verlag Freiburg/München 1979, S. 63.

² C. F. v. Weizsäcker, „Heidegger und Naturwissenschaft”, S. 64.

ABSTRACT

Heidegger wasn't a philosopher of science, nor a philosopher of natural science. In Carl Richard von Weizsäcker's remark, science in Heidegger's opinion wasn't "the source nor the objective of his thinking". In fact, according to Weizsäcker, the point is in mutual misunderstanding. "Until now the science hasn't understood what Heidegger meant to say to it, while on the other hand, as it seems to me, Heidegger couldn't thoroughly think the nature science through." Maybe it would be more to the point to say that it wasn't just about misunderstanding, but more about Heidegger's effort to define thinking and science in a radically new approach. The radicalism of his endeavor is, maybe, best shown in his insulting sentence (the way Heidegger names it): "Science doesn't think." That doesn't mean only that there's a gap between thinking and science, but also that this gap is unsurmountable. Thus, the point isn't in any kind of an objective, but in "establishing the inner structure of science: that in its essence it is to be, on one level, in reference to what philosophy thinks, but in itself is not concerned about what it is supposed to think and forgets about it".

Keywords: Martin Heidegger, philosopher of science, radical determination of thinking.

Bilim Düşünmez!

Heidegger'in düşünsel çabasının köktencililiğini belki de en iyi (Heidegger'in kendisinin de tanımladığı şekliyle) bir hayli kaba olan cümlesi çok açık ortaya koyar: "Bilim düşünmez"³. Bununla Heidegger, Düşünce ve Bilim arasında bir uçurumun olduğunu dile getirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu uçurumun aşılamazlığını da belirtmek istiyor. Söz konusu olan şey "bir sitem değil, bilakis bilimin içsel yapısı hakkında bir saptama: Bilim bir taraftan, doğasının gereği olarak, felsefenin düşündüğü şeye tabi olurken, diğer taraftan kendisi düşünüleni-düşünülmesi gerekeni [das zu-Denkende] unuttur ve dikkate almaz"⁴. Benzer -yaklaşım- „Was heißt Denken“ eserinde özlü bir şekilde ifade edilir:

„Tüm bilimler felsefeye dayanır, tersi ama söz konusu değildir“⁵.

„Bilim düşünmez” cümlesini Heidegger, Richard Wisser ve Walter Rüdel'in yapmış olduğu, *Martin Heidegger: Im Denken unterwegs** adlı filmde daha açık bir şekilde açıklar⁶:

„Bilim, felsefenin boyutlarında hareket etmez ama farkında olmadan bu boyutlara tabidir.”⁷

Heidegger bu söylediğini Fizik örneğinde şu şekilde izah eder: Uzay-zamanla ve hareketle ilgilenen fizik, (bilimi, bilim olarak) kendinde olarak kendisinin ne olduğuna karar veremez. Daha doğrusu, fizik biliminin metoduyla fiziğin ne olduğunu söyleyemeyiz, bunun üzerine ancak düşünebiliriz.

„Fizik bilimi olarak fizik, fizik hakkında ifadeler oluşturmaz. Fiziğin tüm ifadeleri-önergeleri fiziksel konuşur. Fiziğin kendisi, bir fizik deneyinin olası nesnesi değildir... Bu söylenen her bilim için geçerlidir.“⁸

³ Martin Heidegger, *Was heißt denken?*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1984, S. 4. Bkn., Türkçesi: Düşünmek Ne Demektir, Dergah Yayınları, (Çev.: İlhan Turan)

⁴ Martin Heidegger, „Im Denken unterwegs. Ein Film vom Richard Wisser und Walter Rüdel”, in: Richard Wisser, *Vom Weg-Charakter philosophischen Denkens*, Königshausen & Neumann, Würzburg 1998, S. 445.

⁵ M. Heidegger, *Was heißt Denken?*, S. 90.

⁶ R. Wisser, *Vom Weg-Charakter philosophischen Denkens*, S. 445.

* Düşüncede Yol Almak

⁷ Age.

Pozitif Bilimler, temel ve son kertede dayandıkları zemine, ancak varlığa yönelik anlam sorusu sayesinde kavuşurlar.⁹

„Tüm bilimsel düşünce, son kertede felsefi düşünceden türetilmiş ve sonrasında bu şekilde katılmış bir formundan başka bir şey değildir.”¹⁰

Bu bilimsel düşüncenin küçük düşürülmesi anlamına gelmiyor. Heidegger, -günümüz-biliminin özünü, insani olmayan modern tekniğin doğasında arar. Böylelikle Heidegger onu-tekniği-, sadece insan kültürünün bir görüngüsü-tezahürü olarak görmez, aynı zamanda tekniğe geleneksel yaklaşımın kendisinden daha fazla önem atfeder.

Bilimlerdeki esas gelişme, „onların pozitif alandaki bilgilerinin sürekli artışında değil, az ya da çok, temel kavramlarının radikal ama bilimlerce açıkça farkına varılmayan revizyonunda görülür”¹¹. Bu, bilimlerin bir değişime tabi olduğu anlamına gelir. Temel Kavramlar, ilgili konu alanının, varlığın bir alanının anlaşılır hale gelmesine sağlayan kavramsal/soyut belirlenimlerdir. Doğanın, uzayın, yaşamın, tarihsel gerçekliğin, dilin ne olduğu en sarıh biçimde kavramlarda anlaşılır. Galileo fiziğinin temel kavramları, madde, hareket, hız, uzay ve zamandı.

Varlık ve Zaman’da (§3) Heidegger, bilimlerdeki temel krizler hakkında şunu yazar: Matematikteki temel kriz kendisini, Biçimcilik ve Sezgicilik arasındaki mücadelede ortaya koyar. Biyolojide bu mücadele, mekanikçi ve dirimselci yaklaşımlarda sunulduğu gibi canlının varlık biçimini yeniden tanımlama çabasında vuku bulur. Aktarmanın ve onun sunumunun-anlatımının etkisi altında tarihsel beşerî bilimler, yaşanan gerçekliğin kendisi olma yönünde baskılanmaktadır. Teoloji, İncanın anlamından yola çıkarak „Tanrıya ilişkin İnsan varoluşunun daha asli yorumu“ peşindedir. Böylesi temel bir kriz fizikte Einstein’ın

⁸ Martin Heidegger, “Wissenschaft und Besinnung”, in: *Vorträge und Aufsätze*: Teil I, Neske, Pfullingen 1985, S. 61

⁹ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, § 3 Der ontologische Vorrang der Seinsfrage.

Bkn/Krş.: Türkçesi→ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, § 3 Varlık sorusunun ontolojik önceliği S. 8 Çev. Kaan H. Ökten Agora Kitaplığı, İstanbul Eylül 2008

¹⁰ Martin Heidegger, *Einführung in die Metaphysik*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1976, S. 20

¹¹ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, § 3 S. 9

oluşturduğu Görelilik kuramı¹² yoluyla ortaya çıkar. Bu kuram yoluyla fizik bilimi, madde sorununa yani çalışma alanının yapısı sorununa odaklanır.

„Fiziğin Görelilik Teorisinde oluşan eğilim, doğanın bağlamının kendisini, kendinde var olduğu haliyle ortaya çıkarmaktır. Doğaya Erişim Koşullarının teorisi olarak görelilik, tüm göreliliklerin belirlenimi vesilesiyle hareket yasalarının değişmezliği fikrini muhafaza eder ve böylelikle kendisini önceden belirlenmiş çalışma alanının yapısal sorunuyla karşı karşıya getirir, yani madde sorunuyla.”¹³

İnsanın tavır ve davranışı olarak Bilim, bu varlığın -insanın- varoluş kiplerinden biridir. Ama bilimsel araştırma, biricik ve en yakın varoluş tarzı değildir.¹⁴ Varolanda mütemadiyen kalıcı olanı, matematik tanır.

„Onun aracılığıyla varolanda erişilebilir olan, varolanın varlığını tamamlar”.¹⁵

Sürekli bir mevcudiyet olarak Varlık ile alakadar olması sayesinde Matematik, bilimler arasında özel bir konuma sahiptir. Heidegger şöyle yazar:

„ Descartes, böylelikle açıkça şekilde ve felsefi olarak geleneksel ontolojinin modern matematiksel fizik ve onu aşkın temelleri üzerindeki etkisini değiştirmiş oldu.”¹⁶

Modern tekniğin özünün öncüsü Heidegger’e göre yeni çağın doğaya dair fizik teorisidir. Şunu söyler: „Modern fizik, kökeni hala gizli kalmış Ge-stell’in** habercisidir”.¹⁷

¹² Albert Einstein’ın Görelilik Kuramı-Relativitätstheorie- terimini içeren ilk yayını 1907 yılına aittir. Görelilik ve onun bir varyantı olarak Görelilik Teorisi bu tarihten önce de bilinmekteydi. Görelilikten bahseden Max Planck’ın 1906 yılında yayımlanan bir konferansı bunu belgelemekte ve ayrıca bu kavrama dair tartışmalarda Görelilik kullanılmaktaydı. Bkz.: Historisches Wörterbuch der Philosophie Cilt 8 Diğerleriyle beraber yayıma hazırlayan Joachim Ritter, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2004, S. 622

¹³ Heidegger, § 3 S. 9, 10

¹⁴ Age. § 4

¹⁵ Age. § 21

¹⁶ Age. § 21, S. 91

¹⁷ Martin Heidegger, Die Frage nach der Technik, in: Die Technik und die Kehre, Günther Neske Verlag, Pfullingen, 1996, S. 21. 18. Kasım 1953 München’de verilen konferansın kaydı.

**Varolan herşeyi düzenlenebilir olanın alanına yerleştiren, varolanı çerçeveleyip emra amade hale getirmek olarak gördüğü modern Teknik’in günümüzdeki özünü Heidegger, Ge-stell kavramı ile

Özü Ge-stell'e dayanmasından dolayı modern teknik, uygulamalı doğa bilimiymiş gibi aldatıcı bir görünümün oluşmasına yol açar. Das Ge-stell'in kendisi ortaya çıkarma-yaratma, görünür kılma hüneri olduğu gibi, yanı sıra gerçek tehlike de onda yatar.

“Ge-stell'in hükmü, insanı, o ilk yaratma-ortaya çıkarma çabasına-edimine dönmeyi, böylelikle o ilk başat-başlangıçtaki gerçeği deneyimleme isteğinden mahrum bırakma olasılığıyla tehdit etmektedir.”¹⁸

Heidegger burada Hölderlin'in sözlerine başvurur:

“Oysaki tehlikenin olduğu yerde,
Kurtarıcı da yetişir”*

Alıntı bununla, tekniğin özünün kendisinde kurtarıcının gelişimini de barındırdığını söylemek istiyor.

„Tehlikeye ne kadar yaklaşırsak, kurtuluşa giden yollar bir o kadar daha parlak aydınlanmaya başlar, daha bir sorgulayıcı oluruz. Çünkü sorgulamak, düşüncenin takvasıdır.”¹⁹

Ge-stell ile Heidegger, bir alet ya da herhangi bir teçhizat türünü değil, bilakis ortaya çıkarmanın ustaca yolunu kastediyor, yani icat eden-yaratıcı meydana çıkarmayı: ποίησις.**

belirtmiştir. Kavramın kendisi [Teknik/τέχνη *téchne*] esas anlamından sıyrılıp yeniçağ ile birlikte farklı bir anlama kavuşmuştur. Yeniçağ ile birlikte tekniğin özünü, artık varolanın açığa çıkarılması değil, varolanın denetlenmesi, düzenlenir hale getirilmesi oluşturur. Kelime anlamı, iskele, çatki, çerçeve olan Gestell'i Andrew Mitchell, 'konumsallık', William Lovitt ise 'çerçeveleme' olarak çevirmiştir.

¹⁸ Martin Heidegger, „Die Frage nach der Technik“, S. 28

*“Wo aber die Gefahr ist, wächst

Das Rettende auch“

¹⁹ Martin Heidegger, „Die Frage nach der Technik“, S. 36

**Antik Yunanda, İcra Etmek ve Yapmak (ἐργασία) zıttı ya da Platon ve Aristoteles'te Praxis'in (πρᾶξις) karşıtı olarak kullanılan kavram, Praxis'in tersine hedefi ve amacı [Ziel und Zweck] el zanaatlarında olduğu gibi eylemin gerçekleşmesinde değil, bu aktivitenin ötesinde olan, teknik ya da sanatsal eseri ortaya çıkarma eylemi anlamında gelmekte.

Bkz.: Enzyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie, Band 6 O-Ra, Martin Carrier ile birlikte yayıma hazırlayan Jürgen Mittelstraß, J. B. Metzler Yayınevi, Stuttgart, 2. Baskı 2008

Böylelikle Teknik, bir meydana çıkarma sahası, yani hakikatin [Wahr-heit] alanı olarak belirmiş oluyor. „Öz” sözcüğü olan „Wesen”, „mevcut olmak“ anlamına gelen „wesen” fiilinden türemiştir, anlam olarak „währen” fiili ile aynı şekilde anlaşılır. Süregelen-Devam eden [Das Währende], Platon’un idea [ἰδέα] olarak ve Aristoteles’in τὸ τί ἦν εἶναι dediği yani bir şeyin kendisi için var olmasının ne demek olduğu, Metafizik eserinin farklı yorumlarında essentia olarak düşündüğü şey ile aynıdır. Tekniğin özü var olmanın kendisine dayandığı için insan tarafından asla üstesinden gelinemez. Bu mümkün olsaydı, var olmanın çobanı olan insan, bunun yerine onun efendisi olurdu. Tekniğin özü olarak var olma, kendisini Ge-stell halini almış bulunuyor. Söz konusu olan var olmanın kendisinin bir devrinden başka bir şey değildir.

„Tümüyle teknik [Technische] olanın, tekniğin [Technik] özüyle hiçbir alakası yoktur. O, [Technische] tekniğin özüne dair küçük bir kısıntıyı tanımayı bile beceremez.”²⁰***

Bu, bilimin de tekniğin özü üzerine düşünüp taşınmayı beceremediği anlamına geliyor. Bilim aynı zamanda kendi özü üzerine de düşünüp taşınamaz. „Zira her Bilim, bilimsel olarak temellendirilemeyen ama felsefî olarak ispatlanabilen ön koşullara dayanır.”²¹ [Bilimlerin yanı sıra] Felsefe, kendisinin de ne olduğunu yalnız başına belirler. Felsefenin mümkün olup olmadığına yine sadece felsefe karar verir.

Gerçeğin Teorisi olarak Bilim

Doğa bilimleri mutlak biçimde bilimin paradigması olarak kabul edilir. Hiçbir şey gündelik yaşamımızı onlar kadar değiştirip belirlememiştir. „Bilim ve Bilinç“ üzerine verdiği konferansta Heidegger şunu dile getirir:

„Bilim, mevcut olan her şeyin kendisini bize apaçık sunduğu çok önemli bir yoldur”²²

²⁰ Martin Heidegger, „Die Frage nach der Technik“, S. 46

*** Heidegger burada Technik kavramını, Technische kavramının karşısına koyuyor. Technik var olmanın bir parçası iken, Technische ise kendisini Ge-stell’de bulan, yani doğada bulunan herşeyi kullanıma hazır hale getirmek olan eyleme işaret etmekte.

²¹ Martin Heidegger, *Was heißt denken?*, S. 90.

²² Martin Heidegger, „Wissenschaft und Besinnung“, S. 41 mevcut metin 4. Ağustos 1953 yılında Münih’te küçük bir gruba verilen konferanstan derleme.

Konferansın metninde, bilimin esasen ne olduğu sorusuna verilen özlü bir cevaba da rastlıyoruz:

„Bilim, gerçeğin teorisidir.“²³

Ama bu cümle ile kastedilen, der Heidegger, „ne -bilimin- bitmiş bir tanımı, ne de kullanışlı bir formülüdür.“ Bu cümle, „*ne ortaçağın ne de antik çağın bilimi için geçerlidir*“²⁴ Buradaki bilim ile kastedilen, ne ortaçağ doktrini ne de antikçağın ἐπιστήμη -epistemesidir-. Bu tanımlama ile söylenen, bilimin diğer teorilerin yanı sıra gerçeğin teorilerinden biri olduğu da değil, tam tersine, gerçeğin teorisi tanımı sadece bilime ait bir tanımlamadır. Ama biz, Einstein’ın „*Görelilik Teorisinin*“ diğer teorilerle birlikte gerçeğin en temel teorilerinden biridir, diyebiliriz. Heidegger, „bilim gerçeğin teorisidir“ cümlesini açıklığa kavuşturmak için, Teorinin ve Gerçeğin (ki teori ve gerçek aynı şeydir) ne olduğu sorusunu sorar. Gerçek [Das Wirkliche] etki-tesir eden-yapan-eyleyen [Das Wirkende] ve yapılmış-gerçekleştirilmiş [Das Gewirkte] anlamına gelir. „Tesir etmek-etkisini göstermek“ [Wirken] yapmakt-etmek [Tun] demektir. Yapmak ile kastedilen sadece insanın faaliyeti değil, o aynı zamanda büyüyüp gelişme, yani doğanın hükmüdür [Walten der Natur].

„Gerçek eyleyendir, gerçekleştirilendir: mevcudiyete getiren ve getirilmiş olandır.“²⁵

Gerçeğin teorisi olarak modern Bilim

„... ne insanın sadece basit bir ürünü* ne de gerçeğin bir cebridir. Öte yandan, varolanın varlığı dolayısıyla bilimin özü kendisini gerçeğin somut hali olarak ortaya koyma ihtiyacı duymakta“²⁶

²³ Age. S. 42

²⁴ Age.

²⁵ Age. S. 45

*Burada „Ürün“ olarak çevirdiğim „Das Gemächte“, aynı zamanda insanın (erkeğin) cinsel organı anlamına da gelmekte. Hesiodos’un “Toplu Şiirleri”ni çeviren W. Marg, (Zürich, 1971) Kronos tarafından Uranus’un kesilen cinsel organlarını bu kelime -Gemächte- ile vermiştir. Heidegger sözcüğü teknik bir terim olarak kullanmakta. Aristoteles’in Fizik eserine yazdığı yorumunda ποιούμενον (poiούμεnon), "ürün-product" kavramının karşılığı olarak Gemächte kullanmış.

²⁶ Age. S. 53

Bu, bilimin, Varlığın tarihiyle birlikte, onun dönüşümüyle bağlantılı olduğu anlamına gelir. Heidegger'e göre modern bilimin özü, antik Yunan düşüncesine dayanmakta. Bu bilim özü gereği kesin-kati [exakt] olmazdı ve olmak zorunda değildi, buradan modern bilimin, antik dönem biliminden daha kesin olduğu düşüncesine varmak anlamsızdır. Bu vesileyle Heidegger:

„Eğer modern bilimin özünü anlamak istiyorsak, kendimizi, ilerlemenin bakış açısı olan yeni bilimi eski bilimle sadece kat ettiği aşama açısından karşılaştırma alışkanlığından kurtarmalıyız.“²⁷

Heidegger, modern bilimin doğasına yönelik sorular sorar. Tetkik-araştırma [Forschung] olarak Yeniçağ bilimi, kendisini ehemmiyetle ortaçağ doctrina -öğreti- ve scientia'sından -bilim- ama aynı zamanda antik Yunan ἐπιστήμη'sinden de -episteme- ayırır. Araştırmanın özü, bilmenin-tanımının kendisini varolanın alanında bir tutum olarak kurmasıdır.

Araştırmanın ana teamülü, kendisini doğal süreçlerin belli başlı temel hatlarının taslağını çıkarması yoluyla ete kemiğe büründüren böylesi bir mıntıkanın açılmasıdır. İlk ve en belirleyici Yeniçağ Bilimi, belirli matematiksel alanları mükemmel anlamda kullanmasını bilen matematiksel Fiziktir.

„Fizik genel anlamda doğanın, özel anlamda ise hareket halindeki maddi cismin bilgisidir; çünkü bu durum kedisini, çok farklı suretlerde ve doğallıklarda da olsa en dolaysız ve kesintisiz gösterir.“²⁸

Esasında matematiksel olan yeni çağ fiziği aynı zamanda deneyseldir. Aristoteles, ἐμπειρία'nın -experientia- şeylerin kendilerinin ve değişimlerinin değişen koşullar altındaki gözlemi olduğunu ilk söyleyen olduğu halde, eski Yunan ve Ortaçağ biliminde tetkit-araştırma olmadığından, orada deney de yoktu. Aristoteles'in experientia'dan kastettiği bugünkü anlamda bir bilimsel inceleme-araştırma değildi. Aristoteles'in halefi olarak Roger Bacon deneyin gerekliliğine işaret ettiğinde, argumentum ex verbo* yerine argumentum ex re,

²⁷ Martin Heidegger, *Holzwege, Die Zeit des Weltbildes*, Vittorio Klostermann, Frankfurt/M. 1980, S.71

²⁸ Age.: S. 72

İçeriğin düşünce/önerme yoluyla elde edilmesi

yani şeylerin kendilerinin gözlemlenmesini koydu. Esasında tetkik-incemele demek olan yeniçağ bilimi, alim-bilgin-düşünürü [Gelehrter], araştırmacıyla [Forscher] ikame etti. Bilimlerdeki uzmanlaşmaya sadece kaçınılmaz bir musibet olarak bakmamak lazım, o aynı zamanda gerçeğin teorisi olarak tanımlanan modern bilimin özünün müspet sonucudur.

„Gerçeğin teorisi zorunlu olarak *temel disiplinlere ayrılmış bilimdir*.“²⁹

İnsanın Özü ve Varlık

Heidegger’e göre insan, temelden farklıdır. Varoluş [Dasein]³⁰ belirlemesi insanın bu özel varoluş biçimini vurgulamalıydı. İnsanı ve diğer şeyleri tamamıyla aynı varlık türü üzerinden tanımlayan klasik ontolojinin tersine Heidegger, varolan olarak insana, nevi şahsına münhasır-kendine özgü [sui generis], bir varlık olarak bakar. Varolanı anlayan varolan olarak o-[insan-, şeyleri ve kendisini „varolan“ [seiend] olarak Varlığın [Sein] ışığı altında anlar, bu insanı varlığın açık alanında-kayran [Lichtung]* ikametgah etmesini-bulunmasını sağlar. İnsan olmak gündelik hayatta yaşam dediğimiz şeyden farklıdır. Heidegger „Yaşam“ [Leben] sözcüğünü bitkisel ve hayvansal varolanlar için kullanır. Buna karşılık insanın özünün kendisini, Heidegger, varlığa ait alan olarak bakar.

„Varlığın özüne ait olan ve onun tarafından kullanılan insanın bu büyük özünün, varlığın özünü kendi gerçekliğinde koruduğunu düşünürüz.“³¹

Bu anlamda dil, [dilin] sınırları dahilinde insanın, varlığa, onun iddiasına-talebine [Anspruch] karşılık verebildiği, uygun şekilde ona ait olduğu ilk boyuttur. Bir araya getirip düzenlemenin,

²⁹ Martin Heidegger, „Wissenschaft und Besinnung“, S. 55

³⁰ „Hem varlığın insanın özü ile olan bağı, hem de insanın, varlığın açıklığı-buradalığıyla (Da) olan özsel ilişkisini ve insanın içinde insan olarak içinde bulunduğu özsel alanı t e k bir kelimeyle karşılamak için, ‘Da-sein’ tercih edildi.“ M. Heidegger, *Was ist Metaphysik?* 11. Baskı, gözden geçirilmiş, Vittorio Klostermann, Frankfurt/M. 1975, S. 14.

*Ormanın içinde, ağaçların olmadığı açık, ferah, ışıklı alan. Sözlüklerde Türkçe karşılığı kayran olarak verilmiş.

³¹ Martin Heidegger, „Die Kehre“, in: *Die Technik und die Kehre*, Günther Neske Verlag, Würzburg 1996, S. 39

Türkçe.: Martin Heidegger, *Teknik ve Dönüş – Özdeşlik ve Ayrım*, Pharmakon Kitap, 2019, Çev.: Necati Aça

*Was eigentlich ist, ist das Sein

çerçevelemenin [Ge-stell] özünün oluşturduğu tehlikede varlık, kendi özünü unutmaya başlar ve kendi özünün hakikatine karşı döner. Bu, varolanı Ge-stell olan varlığın çağıdır. Ama onda varlığın unutulmuşluğunu terk edip varlığın hakikatine dönme eğilimi kendisini sürdürmeye devam eder. Esasında *dır/dir* [ist]olan, olmak [sein] *tır**, şu ya da bu varolan değildir. Heidegger tekniğin özünde varlığın parıldayan ışığını görür.

Günümüz biliminin özünü, modern tekniğin özünde arayan Heidegger, Tekniği, insan kültürünün sadece bir tezahürü olarak gören geleneksel yaklaşıma göre daha fazla önem atfeder.³² Ortada duran soru, günümüz insanının modern tekniğin özünün inkişafını takip eden güçleri idare edip edemeyeceğidir.³³

„Nietzsche, aşağıdaki şekilde formüle ettiğimiz, yani metafizikle başlayan ama onu reddetmeyi akıl eden soruyu ilk ortaya atan kişidir: Bugünkü insan metafiziksel özü-doğası içerisinde, yeryüzü egemenliğini tamamen ele geçirmeye hazır mı?“³⁴

Nietzsche buna olumsuz cevap verir. Heidegger, metafiziğin sona ermesinin yerküresel yönünü, tarihsel olarak kanıtlanabilir olan toplumların ve kıtalar üzerindeki dönüşümünden ayırır. Metafiziğin insanlığında, varlığın gerçekliği saklıdır. Metafiziğin tamamlanıp sona ermesini Heidegger, Hegel’in metafiziğinde görür. Onun aşılması-üstesinden gelinmesi, varlığın unutulmasının başlangıçtaki tahrifatının ilk işareti olarak görür. Bu aşılmanın kendisi ama olumlu görüldü – kendi gerçekliğine aktarılması olarak. Metafiziğin tamamlanıp sona ermesini, varolanın [Seinde] gerçekliğinin çöküşü olarak tanımlar.

Hiçliğe yönelik soru

Bilimlerin kapsamında sorulmayan soru, hiçliğe yönelik olan sorudur. Hiçlik sorusu ve ona verilen cevap da kendi başına aynı derecede tutarsızdır. Düşünmek, her zaman bir şeyi düşünmek olduğuna göre, Hiçliği düşünmek, kendi kendisiyle çelişmek zorundaydı.

³² „Heidegger’ya göre Yunanlılarda bilim sadece bir kültürel bir olgudan çok, tüm halk-devlet varoluşunu en içte belirleyen merkezdi.“ – Die Selbstbehauptung der deutschen Universität, 1933/34, Vittorio Klostermann, Frankfurt/M. 1983, S. 12

³³ Yunanlılar τέχνη (texne/techne) kelimesiyle hem sanatı hem de el zanaatlarını tanımlıyordu.

³⁴ Martin Heidegger, *Was heißt denken?* S. 64

** Türkçede ‘Olumsuzlama’ kavramı daha çok ‘Negation’ kavramına karşılık kullanılmakta. Burada bir yanlış anlamamanın önüne geçmek için olumsuzlama ile birlikte ‘hayırlama’ sözcüğü özellikle kullanıldı. Ç.N.

„Çünkü Hiç, varolanın umumiyetinin Olumsuzlamasıdır [Verneinung], bu bütünüyle Var-Olmayan [Nicht-Seiende] demektir”³⁵

Hakkında bir karara varılmamış olan şey Şüphedir: Hiçlik [Nichts] var mıdır?, Çünkü Değil-Yok [Nicht], yani Olumsuzlama-Değilleme [Verneinung] vardır, ya da tam tersi, yani Hiçlik olmadığı için, Olumsuzlama vardır.³⁶ Hiçlik kendisini kaygıda [Angst] açığa vurur.³⁷ Kaygı durumunda ürkütücü bir yan vardır. Bizi dilsiz bırakır. Hiçlik, insan varoluşu için varolanın aleniliğini-açıklığını haddizatında mümkün kılar. Kendimizi varolanın içinde yitirdiğimizden, hiçlik bize kendi asli durumunu değiştirerek sunar. Kaygının nadiren ortaya çıkması, bunun sonucudur. Hiçliğin deneyimi olarak kaygı dolayısıyla, Hiçliğin ve Varlığın karşıtı kavranabilir olur. Bu nedenle metafiziğin belirleyici sorusu şöyle formüle edilir: *Neden varlık var da, tam tersine hiçlik yok?*³⁸ Önem sırasına açısından ilk soru şudur: Hiçliğin kendisini de içerdiğinden, soruların en kapsamlısı, aynı zamanda en derin ve en temel sorudur. Diğer sorularla karşılaştırılamayacak kadar önemli ola bu soruya, Heidegger ‘Neden Sorusu’ [Warumfrage] der³⁹. O en temel sorudur, çünkü tüm gerçek sorulara kaynak-lık eder [er-springt], ve böylelikle kök-endir [Ur-sprung]...⁴⁰. Öne sürülen bu düşüncelerden de anlaşılacağı gibi: Hiçliği konu edinmeyen herkes, zorunlu olarak bilim dışıdır.

„Hiçlik hakkında konuşmak, bilimde her zaman nefret uyandırmıştır ve anlamsızlık olarak kalmıştır”⁴¹

Eğer sadece bilimsel düşünceye tek ve esas, ciddi düşünce olarak bakılsaydı ve felsefe başka bir alanda ve farklı bir düşünsel varoluş kademesinde hareket etmeseydi, büyük bir talihsizlik

³⁵ M. Heidegger, *Was ist Metaphysik?*, S. 28

³⁶ Age.: S. 29

³⁷ Kaygı [Angst], korkudan [Furcht] temelden farklıdır. Bizler, bizi şu ya da bu şekilde tehdit eden yakın ya da uzkataki belirli bir varolandan her zaman korkmuşuzdur [Furcht vor]. Birşeyden korkma..., belirli bir şey için korkma... Kendini bu belirli bir şeyden kurtarma çabasındaki birey, diğer şeylere dair güvensiz hale gelir, şaşkınlık-düşüncesizce harekettir [kopflos].

Kaygı, böyle bir kafa karışıklığının ortaya çıkmasına izin vermez. Aksine, kendine has bir dinginlik onu bir baştan diğer başa kateder. Şöyle ki Kaygı her daim karşısında Kaygıdır ama belirli olan şunun ya da bunun karşısında değil. Kaygı her zaman için Kaygıdır ama belirli olan şunun ya da bunun için değil. M. Heidegger, *Was ist Metaphysik?*, S.31-32

³⁸ Neden varolan mevcut ama tam tersine hiçlik değil? – *Einführung in die Metaphysik*, S.1

³⁹ Age.: S. 4

⁴⁰ Age.: S. 5

⁴¹ M. Heidegger, *Einführung in die Metaphysik*, S. 20

olurdu. Felsefe, bilimlerle eşit düzeye değil, onlardan önce gelen bir konuma yerleştirilmiştir. Heidegger'e göre bilim, felsefi düşüncenin kıstası haline getirilemez, bilakis tam tersine bütün bilimsel düşünce felsefi düşünceden türetilmiş formdur. Tekrar vurgulamak gerekirse, Heidegger'in bakış açısında bu, bilimin küçük düşürülmesi değil, bilakis onun gerçek temelinin gösterilmesi anlamına geliyor.

Bir Fark

Heidegger – Cassirer,

Heidegger, örneğin Ernst Cassirer'in hedeflediği gibi,⁴² bilim insanları ve filozoflar arasında, daha doğrusu filozoflar ve fizikçiler arasında karşılıklı bir anlayışın oluşmasına katkıda bulunmakla ilgilenmiyordu, o daha çok felsefe ve bilimin mertebelerini açık bir şekilde belirlemek derdindeydi. Bilimsel fizik ile yakın temasta kalmak isteyen Cassirer'in tersine, Heidegger bu alanı araştırma çabası içerisine girmez.

Örneğin Cassirer, görelilik teorisinin ampirik ve kavramsal temellerini; görelilik teorisinin felsefi hakikat kavramı ya da gerçeklik sorunuyla olan ilişkisini inceler. Cassirer'e göre görelilik teorisi, fizik biliminin düşünce biçimini nihai bir açıklığa kavuşturmakta ve oluşturduğu yeni doğa ve nesne kavramlarının bu düşünce biçimi içerisinde nasıl temellendirildiğini göstermeye çalışır. Fizik biliminin düşüncesinin hedefi doğanın -araştırma- nesnesini belirlemek ve onu ifade etmektir. Planck'tan bu yana antropomorfik unsurlardan arınma çabasının belirleyici olduğu teorik fiziğin gelişimini, Cassirer'e göre sadece sınırlı psikolojik alanda değil, bilakis genel bir eleştirel-aşkın anlamda kavranmalıdır. Bunun özeti şudur: Fizik bilimi, „fizikçinin bireysel kişiliğinden“ ayrılmasıdır⁴³. Fizik, gerçekliğin en genel içeriğini uzay-zaman ve sayı-boyut kavramları aracılığıyla ifade eder ve bütün bunlar ancak, duyusal dolaysızlığın ve tek tek algı niteliklerinin duyusal tikelliğinin devre dışı bırakılmasıyla mümkündür.

⁴² Ernst Cassirer, *Gesammelte Werke*, Hamburger Ausgabe, „Zur Einsteinischen Relativitätstheorie“, Vorwort, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2001

„Das Ziel dieser Schrift wäre erreicht, wen es ihr gelängen, in Fragen, über welche das Urteil der Philosophen und der Physiker noch weit auseinandergeht, eine wechselseitige Verständigung zwischen beiden anzubahnen“

„Bu çalışma amacına, sorunlar hakkında halen büyük ölçüde birbirinden farklı yargılarda bulunan filozoflar ve fizikçiler arasından karşılıklı bir anlayışın yolunu açması halinde ulaşmış olacaktır“

⁴³ Max Planck, *Acht Vorlesungen*, HizeL, Leipzig 1910, S. 7

„Bütün fizik bilimi, fenomenleri, onların ölçülebilirliği bakış açısı ve ön koşulu altında inceler. Varlığın ve olayların örgüsünü-oluşumunu, saf bir yapı içerisinde, bir sayılar düzeninde çözmeyi arar. Ve günümüzde görelilik teorisi, fizik biliminin düşüncesinin bu genel eğilimini en keskin şekilde ifade etmektedir. Buna göre doğa olaylarının fiziksel ‘açıklamasının’ yöntemi, uzay-zaman sürekliliğinin her noktasına doğrudan fiziksel bir anlamı olmayan "dört sayı x_1, x_2, x_3, x_4 " atmaktan ibarettir ve bununla sınırlıdır. Bu sayılar sürekliliğin her bir noktasını keyfi ama kesin olarak numaralandırır.”⁴⁴

Tüm nitelikler, saf uzayın ve de saf zamanın nitelikleri gibi, saf sayısal niteliklere dönüştürülmüştür. Görelilik kuramı tüm farklılıkları, sadece duyumlara ilişkin farklılıkları değil, aynı zamanda uzamsal ve zamansal belirlenime ilişkin farklılıkları da bir sayısal belirlenim birimiyle ifadelendirmiştir. Matematiksel fiziğin bilişsel ödevi:

„sayılabilecek her şeyi, salt-saf bir sayıya; tüm nitelikleri, niceliğe; tüm tekil tasarımları, genel bir düzenleme şemasına çevirmek ve ancak bu çeviri sayesinde bilimsel olarak ‘anlamak’....”^{45*}

Matematiksel yani salt sayıların devamlılığıyla bağı olan fiziksel devamlılığı Cassirer, metafiziksel öznel deneyim formundan ayırır. İkincisine öncelik ve özgünlük atfeden ve

⁴⁴ E. Cassirer, *Gesammelte Werke*, S. 114. Krş.: Albert Einstein, *Über die spezielle und allgemeine Relativitätstheorie*

⁴⁵ E. Cassirer, *Gesammelte Werke*, S. 116.

* Cümlelerin tamamı:

„sie darf vor keiner noch so ursprünglichen und fundamentalen Bewusstseinsgestalt Halt machen. Denn es ist eben ihre spezifische Erkenntnisaufgabe, alles Zählbare in die reine Zahl, alle Qualität in die Quantität, alle besondere Gestaltung in ein allgemeines Ordnungsschema umzusetzen und es kraft dieser Umsetzung erst wissenschaftlich zu „begreifen.

Cassirer, *Substanzbegriff und Funktionsbegriff*, Verlag Cassirer, Berlin. -Zur Einsteinschen Relativitätstheorie (Cassirer, Berlin 1921).

„Ne kadar özgün ve temel olursa olsun, [fizik bilimi] hiçbir bilinç biçiminde durmamalıdır. Çünkü sayılabilecek her şeyi saf sayılara, tüm kaliteyi niceliğe, tüm özel tasarımları genel bir düzenleme şemasına dönüştürmek ve ancak bu dönüşüm sayesinde bilimsel olarak "anlamak" onun özel bilişsel görevidir.

Newton'un matematiksel zamanın tek doğru zaman olduğunu ve tüm verili ampirik zaman belirlenimlerinin, onun görüntüsü-kopyası olduğu yaklaşımını reddeden Bergson'dan ayrılır. Her ikisinden farklı olarak, her iki bakış açısının anlamlı ve gerekli olduğundan, aralarında bir önceliğin olmadığı görüşündedir. Felsefe-Bilim ilişkisini ontolojik düzlemde tartışan Heidegger'in⁴⁶ aksine, Cassirer ilişkisi bilgi teorisi düzleminde ele alır.

Özetleyelim

Heidegger'in bilim kavramının gelişimi kendisini birkaç aşamaya ayırsa da, bu onun felsefe ve bilim ilişkisine dair görüşü açısından pek mühim değil. Onun için belirleyici olan şey, ikisi arasındaki ayırımın netleştirilmesi. -Felsefi- Gelenekten farklı olarak Heidegger, felsefeyi ister genel, ister kati, isterse de en dar anlamda olsun bilim olarak ele almaz. Çoğu zaman bilime mesafeli ve bilime eleştirel olarak bakılan herkesin malumu olan 'bilim düşünmez' cümlesi, Heidegger'e göre bilimin felsefi tarzda düşünmediği anlamına gelmektedir. Felsefenin bilim olup olmadığı sorunu, yeni çağ biliminin gelişimiyle birlikte, bilimin her anlamda araştırma olarak ifade edildiği bir dönemde ortaya çıktı. Felsefenin ödevinin ne olduğunu Heidegger, Varlık ve Zaman adlı kitabında dile getirdiği „Felsefe bilim değildir“ tezinin altında serimler⁴⁷. Bununla Heidegger bize, batı felsefesinin en derindeki sorununun varlığa yönelik soru olduğunu izah etmiş oluyor. Bu soruyla, ontoloji sorunu yeniden ortaya konuluyor (ya da: bu soru ile ontoloji sorunu yeniden ortaya konuldu). Böylelikle -Felsefe-, ne ise o olma yönünde özgürleşmiş oldu. Varlığın hakikatine yönelik sorgulama olarak felsefe, en asil bilgidir. Bu sorgulama, hakikat problemini mantık problemi olarak ele alan tüm batı felsefesiyle olan tartışmayı [da] içermektedir⁴⁸. „Taş serttir“ türünde bir cümle, varolanın neliği ve nasıl olduğu hakkında bir şeyler söyler. Bu şekilde cümle, varolanın

⁴⁶ Felsefenin son tahlilde gerçekten bilim olup olmadığı epistemolojik ideal üzerinden değil, bilakis yalnızca onun ilk ve son sorunu olan varlık sorununun içeriği ve içsel zorunlulukları temelinde belirlenir. Eğer felsefenin bilim olmaya ve bilim olarak kalmaya izni yoksa, bu onun keyfiliğin insafına terk edilmiş olduğu anlamına gelmez, bilakis kendisine her daim emanet edilmiş olan o görevden özgür olmuştur, yapıtını verdiği ve gerçeğe ulaşmak istediği yerdir burası.

Martin Heidegger, *Hegels Phänomenologie des Geistes*, Vittorio Klostermann, Frankfurt/M. 1988, Band 32, S. 18, 19.

⁴⁷ „Gerçekte yeniçağ ve bugünkü bilim, varlığın özü hakkında bir karar verilen bir konuma hiçbir yerde doğrudan varamaz“ Martin Heidegger, *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, Vittorio Klostermann, Band 65 Frankfurt/M. 1980, S. 141.

⁴⁸ Martin Heidegger, *Grundfrage der Philosophie*, Band 45, V. Klostermann, Frankfurt/M. 1984, S. 11.

gerçekten ne ve nasıl olduğunu belirtiyorsa, doğrudur. Eskiden beri hakikatin yeri-mekânı *İfadenin-Önermenin doğruluğunda* aranmıştır. Ama ifadenin kendisi, aynı zamanda gerçek olmayanın, yanlışlığın, yalanın da mekânı olabilir. İşte mantığın ya da son zamanlarda adlandırıldığı şekliyle epistemolojinin hakikat problemi kendisini bu şekilde ortaya koyar⁴⁹. Varlığın hakikati sorununu düşünmenin temel sorunu olarak belirlediğinden, hakikat sorununu Heidegger, mantığın bir problemi olarak değil, tam tersine felsefenin temel problemi olarak ele alır. Felsefeye dair bir değerlendirme söz konusu olduğunda, her daim yanlışlığa düşülmüştür, yani -felsefe- ya abartılmış ya da küçümsenmiştir. Kişi ondan doğrudan yarar getiren bir etki-netice beklentisi içerisinde olduğunda abartılmış, hakkında deneyim yoluyla emin olunan şeyler, felsefenin kavramlarında yeniden ama soyut olarak görüldüğünde küçümsenmesine yol açmıştır. Heidegger'in tüm çabası, ne metafizik ne de bilim olmayacak olan düşünmeyi temellendirmek olmuştur. Felsefenin sonu derken Heidegger, metafiziğin tamamlanmış olmasını, yani onun en uç ihtimallerinin toplamını kastetmiştir. Yalnızca dönüşen bir düşünme, yani metafiziği aşmış bir düşünme, metafiziğin düşüncesini belirleyebilir. Örneğin bilimlerin felsefeden ayrılması, onların tamamlanma sürecinin bir parçasıdır. Heidegger şu soruyu sorar:

„Felsefenin sonunda düşünceye kalan ödev nedir“⁵⁰?

Buna verilecek özlü cevap, düşüncenin meselesinin-konusunun yeniden tanımlanması olacaktır. Felsefenin Sonu ve Düşüncenin Görevi adlı konuşmasını Heidegger şu sözlerle bağlıyor:

Düşünce meselesinin belirlenmesinde şimdiye kadar -etkin olan- düşüncenin ifşası, düşüncenin şimdiki ödevi olacaktır⁵¹.

Varlık, Heidegger düşüncesinin -temel- meselesi-konusudur. Heidegger'e göre şimdiye kadarki metafizikte düşünülmemiş olan budur. Düşüncenin meselesi, düşünceyi meselesine doğru iteler ve onu oradan tekrar kendisine getirir.

⁴⁹ Age. S. 3

⁵⁰ Martin Heidegger, „Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens“, In: *Zur Sache des Denkens*, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1988 S. 66.

⁵¹ Age.: S. 80

AÇIKLAMALAR

Köşeli Parantez []

Okur, ,acaba kavramın, sözcüğün orijinali ne‘ merakından kurtarmak için kimi zamana Almanca orijinal kavram ve sözcükleri köşeli parantez içinde verdim.

Ara Çizgi -

Çevirinin Türkçe karşılığı daha iyi anlaşılсын diye kimi zaman birden fazla Türkçe sözcüğü yana yana ama birbirinden çizgi ile ayrılmış şekilde verdim.

İki çizgi aralığı - -

İki çizgi arasındaki sözcükleri Almanca metinde olmadığı halde, bağlamdan hareketle, metni daha anlaşılır kılacağı düşüncesiyle kullandım.

Parantez ()

Yazar, esas metinde kimi açıklamalar için parantez kullanmış. Bu durum çeviri metinde aynen verildi.

Dipnot

Dipnotlarda belirtilen kaynakların Türkçe çevirileri hakkında bilgim olduğunda, Türkçe çevirilerini de ekledim.

Kişisel olarak artı bir açıklama yapmak gerektiğine inandığım durumlarda, * işaretini kullandım.